

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.131.5 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/46>

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

LEGAL NATURE OF PROTECTION IN UKRAINIAN CRIMINAL PROCEEDINGS

Бабчинська Т.В., к.ю.н.,
асистент кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті проаналізовано стан дослідження правової природи захисту у кримінальному провадженні України. Зазначені різні підходи науковців до визначення цього поняття. Деякі процесуалісти звужують розуміння захисту до діяльності щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, а також спростування підозри, обвинувачення, також у теорії кримінального процесу досить поширеною є точка зору щодо багатозначності поняття «захисту», а тому науковці визначають цього дефініцію різноаспектно.

Узагальнивши інформацію, відзначено, що в науковій доктрині відсутнє єдине розуміння захисту у кримінальному провадженні. З'ясовано, що в контексті концепції справедливого судочинства захист у кримінальному провадженні має розглядатися у двох значеннях: по-перше, як складова частина системи завдань кримінального провадження, що спрямована на реалізацію та охорону прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального судочинства, а по-друге, як кримінально-процесуальна функція, що визначає напрям діяльності, яка спрямована на спростування твердження про причетність особи до вчинення або вчинення особою кримінального правопорушення, іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

У межах змісту обох концепцій складовою частиною є право на захист як сукупність правомочностей, що спрямовані на спростування підозри та обвинувачення.

Також встановлено, що не можна зводити поняття «захист» до визначення кола суб'єктів або засади кримінального провадження, оскільки, по-перше, вони є пов'язаними, однак різними правовими категоріями, по-друге, останні мають нормативно визначені назви, а саме: сторона захисту та забезпечення права на захист. Неправильним видається звуження захисту до різновиду адвокатської діяльності, оскільки законодавець в ч. 5 ст. 22 КПК України визначив, що захист здійснюється не лише адвокатом-захисником, а також підозрюваним або обвинуваченим та законним представником.

Ключові слова: право на захист у кримінальному провадженні, функція захисту, спростування підозри та обвинувачення.

The article analyzes the state of research of the legal nature of protection in criminal proceedings of Ukraine. Different approaches of scientists to the definition of this concept are indicated. Some proceduralists narrow the understanding of protection to activities to ensure the rights, freedoms and legitimate interests of the suspect, accused, as well as refutation of suspicion, accusation, and in the theory of criminal procedure is quite common view of the ambiguity of "protection", and therefore scholars define this definition.

Summarizing the information, it is noted that in the scientific doctrine there is no single understanding of protection in criminal proceedings. It has been established that in the context of the concept of fair trial, defense in criminal proceedings can be considered in two meanings: firstly, as an integral part of the system of tasks of criminal proceedings, aimed to realize and protect the rights, freedoms and legitimate interests of persons involved in criminal proceedings, and secondly, as a criminal procedure function that determines the direction of activity that is aimed at refuting the allegation that a person is involved in the commission or commission by a person of a criminal offense of another socially dangerous act provided for by the law of Ukraine on criminal liability.

Within the content of both concepts, the right to defense is an integral part, as a set of powers aimed at refuting suspicion and accusation.

It is also established that the concept of "protection" cannot be reduced to the definition of the range of subjects or principles of criminal proceedings, because, firstly, they are related, but still different legal categories, and secondly, the latter have normatively defined names, namely: the party of protection and ensuring the right to protection. Narrowing the defense to a kind of advocacy seems wrong, because the legislator in part 5 of Article 22 of the Criminal Procedure Code of Ukraine stipulates that defense is provided not only by a defense lawyer, but also by a suspect or accused and a legal representative.

Key words: right to defense in criminal proceedings, function of defense, refutation of suspicion and accusation.

На цей час, в умовах євроінтеграції, простежується складний процес реформування національного кримінального процесуального законодавства відповідно до вимог міжнародних та європейських стандартів, орієнтованих на концепцію справедливого судочинства. Розширення та поглиблення демократичних та гуманістичних засад у кримінальному провадженні вимагає наявності дієвого механізму забезпечення прав та свобод осіб, які залучаються до сфери кримінальної юстиції. Одним із таких прав є право на захист. Погоджуємося з твердженням Т.М. Мирошниченко, який зазначає, що «саме за рівнем забезпечення права підозрюваного-обвинуваченого на захист у наш час прийнято судити про демократичність не тільки судочинства, а й політичного режиму конкретної держави в цілому» [1, с. 133]. Проте за відсутності нормативного визначення дефініції «захист» у правотлумачній

та правозастосовній практиці виникають труднощі та розбіжності щодо забезпечення права на захист.

Варто відзначити, що в науці кримінального процесу немає єдності думок щодо дефініції «захист». Зокрема, деякі процесуалісти звужують розуміння захисту до діяльності щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, а також спростування підозри, обвинувачення. Так, на думку І.М. Зубача, «захист – це систематична творчо-інтелектуальна кримінально-процесуальна діяльність, яка зумовлена наявністю звинувачення, що ґрунтуються на законі та здійснюється суб'єктами захисту щодо відстоювання власних прав та свобод під час кримінального провадження та шляхом повної реалізації своїх законних прав та повноважень, сприяє встановленню певних обставин, які унеможливають або спростовують обвинувачення»

[2, с. 182]. За твердженням І.З. Коробова, «захист – процесуальна діяльність, що здійснюється стороною захисту щодо забезпечення прав і законних інтересів особи, підозрюваної або обвинуваченої у вчиненні злочину, засобами і способами, що не суперечать закону, спрямована на спростування обвинувачення, виявлення обставин, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого чи пом'якшують їх відповідальність» [3, с. 7]. Своєю чергою С.О. Ковальчук вказує, що «захист потрібно розглядати як одну зі складових охорони прав, свобод та законних інтересів та використовувати зазначений термін виключно для позначення напрямку діяльності, спрямованого на захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного» [4, с. 43]. Як зазначає Є.І. Виборнова, «наукове поняття захисту, на відміну від обвинувачення, має лише одне значення, яке означає процесуальні дії та відносини, які згідно з законом застосовуються в інтересах обвинуваченого та на забезпечення його прав» [5, с. 17].

Також варто звернути увагу, що в науковій літературі, в межах вузького розуміння, захист визначають як різновид адвокатської діяльності. Зокрема, О.Л. Христов та А.С. Оксаніченко вказують, що «під час визначення терміну «захист» повинно бути враховано, що це вид діяльності адвоката, яка полягає у наданні кваліфікованої правової допомоги, що своєю чергою надасть можливість розмежувати розуміння зазначених вище термінів, які широко вживаються у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України): «дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні», «допомога захисника» (ч. 1 ст. 120; ч. 3 ст. 120), «охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження» (ст. 2), «правова допомога адвоката» (п. 2 ч. 1 ст. 66) та ін.» [6, с. 422]. Своєю чергою І.В. Дубівка щодо змісту захисту як виду адвокатської діяльності в стадії досудового розслідування зазначає наступне: «такий зміст становлять передбачені кримінальним процесуальним законом засоби, застосування яких спрямоване на: забезпечення законності, об'єктивності та обґрунтованості досудового розслідування; доказування обставин, які спростовують підозру, виправдовують обвинуваченого, виключають або пом'якшують відповідальність; реалізацію та захист інтересів підозрюваного, обвинуваченого; запобігання та усунення порушень прав і свобод підзахисного під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження» [7, с. 67–68]. Щодо останнього твердження зазначимо, що, на нашу думку, нелогічно в зміст захисту, навіть того, що здійснюється адвокатом, включати «засоби, застосування яких спрямоване на забезпечення законності, об'єктивності та обґрунтованості досудового розслідування», оскільки, згідно зі змістом ч. 2 ст. 9 КПК України, це обов'язок лише сторони обвинувачення. Погоджуємося з Є.І. Виборновою, що «захисник допомагає досудовому слідству уникнути не помилок взагалі, а лише тих помилок, від яких може постраждати обвинувачений (підозруваний). Отже, на захисникові в жодному разі не може лежати обов'язок сприяти обвинуваченню. Будь-яке, хоча б опосередковане сприяння обвинуваченню свого підзахисного, погіршуючи його положення, є грубим порушенням захисником своїх обов'язків: фактично це позбавлення обвинуваченого (підозрюваного) права на захист» [5, с. 20].

Відзначимо, що у теорії кримінального процесу також досить поширеною є точка зору щодо багатозначності поняття «захисту», а тому науковці визначають цю дефініцію різноаспектно. Зокрема, В.О. Попелюшко вказує, що: «в широкому розумінні захист у кримінальному судочинстві – це система передбачених і не заборонених законом дій суб'єктів захисту та відносин, що виникають при цьому, спрямованих на повне чи часткове спростування фактичного та юридичного боку підозри або обвинува-

чення, з'ясування обставин, які спростовують підозру або обвинувачення, виключають кримінальну відповідальність та покарання, забезпечують права, свободи та законні інтереси підзахисних. Захист у вузькому значенні охоплює лише діяльність адвоката-захисника у кримінальній справі» [8, с. 87–88]. Н.В. Борзих зазначає, що «поняття захисту доцільно розглядати у матеріальному та формальному значеннях, оскільки у матеріальному значенні захист являє собою відповідь на обвинувачення, яка створює собою сукупність процесуальних прав та засобів, спрямованих на огороження невинуватості підозрюваного чи обвинуваченого, а також безпосереднє право підозрюваного та обвинуваченого на захист, а у формальному значенні захистом є право підозрюваного та обвинуваченого мати та вільно вибирати захисника своїх прав і законних інтересів» [9, с. 4]. На думку Г.В. Стародубової, «захист» в кримінальному судочинстві, також як і обвинувачення, може мати кілька значень. Захист слід розуміти, по-перше, як юридично значимі дії (діяльність), що здійснюються підозрюваним, обвинуваченим, законним представником, захисником і спрямовані на спростування обвинувачення повністю або в частині, а також на охорону прав та інтересів особи, підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні злочину. В цьому разі правомірно говорити про здійснення функції захисту. По-друге, як сукупність суб'єктів, що здійснюють юридично значущі дії, спрямовані на спростування обвинувачення повністю або в частині, а також на охорону прав та інтересів особи, підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні злочину КПК РФ (в цьому разі мається на увазі сторона захисту)» [10, с. 13]. А.П. Черненко зазначає, що «захист у кримінальному провадженні слід розглядати у трьох його значеннях: захист як кримінально-процесуальна функція (основний напрям кримінально-процесуальної діяльності підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) тощо – функція захисту); захист як вид правоохоронної діяльності, що певним чином реалізується під час кримінального провадження (захист прав і законних інтересів всіх учасників, які потребують його; захист персональних даних, інформації; забезпечення безпеки тощо); надання правової допомоги адвокатом свідку, потерпілому та іншим, яку інколи (не зовсім вдало) іменують захистом» [11, с. 120]. При цьому науковець зазначає, що «поняття «правова допомога» є поняттям більш ширшим за змістом, ніж поняття «захист»» [11, с. 120]. Своєю чергою Є.В. Смирнов стверджує, що «поняття «захист» доцільно розглядати аж у чотирьох значеннях: а) як кримінально-процесуальну функцію; б) як повноваження окремо взятого суб'єкта (професійну правничу допомогу, ст. 59 Конституції України), передбачене КПК України та іншими законами України (ч. 1 ст. 47 КПК України); в) як конкретно визначену правову позицію у справі (ч. 1 ст. 22 КПК України); г) як вид адвокатської діяльності (п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»)» [12, с. 64]. На переконання С.Є. Абламського та О.О. Юхно, «одноманітне розуміння і прикладне застосування інституту захисту в кримінальному провадженні має важливе значення. По-перше, воно відображає одну із функцій кримінального процесу (функція захисту); по-друге, є загальною засадою кримінального провадження (забезпечення права на захист); по-третє, виступає як сторона кримінального провадження (сторона захисту)» [13]. О.Г. Шнягін в значенні поняття «захист», окрім принципу кримінального судочинства та процесуальної функції, також виокремлює розуміння його як одного із основних завдань кримінального судочинства та як права особи [14, с. 29].

Звернемо увагу, що в межах широкого тлумачення досліджуваного поняття процесуалісти також вказують на розмежування «захисту у кримінальному провадженні» та «кримінальної процесуальної функції захисту». Так, І.В. Гловик зазначає: «у межах кримінального процесу можна розглядати захист як багатозначну категорію.

У широкому розумінні захист є діяльністю, спрямованою на поновлення порушених прав та свобод, законних інтересів будь-якого суб'єкта процесу. У вузькому розумінні захист є кримінально-процесуальною функцією, яка має чітку цільову спрямованість – протистояти кримінальному переслідуванню, та визначене коло суб'єктів, яке є більш вузьким – а саме суб'єктів, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування у різних його формах, їх законних представників та захисників» [15, с. 200]. Аналогічну думку висловлює З.В. Макарова. Науковиця відмічає: «загальне поняття захисту в кримінальному процесі включає в себе не тільки кримінально-процесуальну функцію захисту, а й елементи захисту в інших кримінально-процесуальних функціях, під яким розуміються визначені нормами права, а також провідним процесуальним обов'язком і цільовим встановленням прав учасників кримінального судочинства їх спеціальне призначення і роль, що виражені у відповідних напрямках кримінально-процесуальної діяльності та видах правовідносин» [16]. П.М. Маланчук, розмежовуючи поняття «захист у кримінальному процесі» і «функція захисту», стверджує, що «суб'єктами здійснення кримінально-процесуальної функції захисту виступають підозрюваний, обвинувачений, підсудний, їхні законні представники, захисник, цивільний відповідач і його представник. Покладення функції захисту на інших суб'єктів призводить до суттєвого звуження принципу змагальності в кримінальному судочинстві» [17, с. 7–8]. Своєю чергою О.С. Єпанешніков вказує, що «доцільно розділяти функції охорони прав особи і захисту в широкому сенсі і функції захисту у вузькому сенсі, щоб не допускати змішування поняття функцій. Функція охорони прав і законних інтересів є кримінально-процесуальною функцією, яка поширюється на всіх осіб, залучених до сфери кримінально-процесуальної діяльності. Ця функція похідна від конституційної функції охорони прав і законних інтересів особи. Захист же, як кримінально-процесуальна функція, є частиною функції охорони прав і законних інтересів учасників кримінального процесу, яким інкримінується вчинення злочину» [18, с. 10].

Відзначимо, що однією із тенденцій розвитку сучасної доктрини кримінального процесу є дослідження проблематики захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які не належать до сторони захисту. Так, за твердженням В.С. Маляренка, «система кримінальної юстиції існує для захисту прав не тільки підозрюваних, обвинувачених і підсудних, а й потерпілих і суспільства в цілому» [19, с. 29]. С.Є. Абламський відмічає, що: «в сучасних умовах розвитку нашої країни одним із найголовніших і пріоритетних питань має стати належний та ефективний правовий захист прав, свобод та законних інтересів особи, в основу якого покладено загальнолюдський фактор існування» [20, с. 14]. Своєю чергу І.А. Міщенкова обґрунтовує «поняття захисту в кримінальному судочинстві в широкому сенсі – як діяльності держави, що забезпечує беззастережну гарантію безпеки, справедливості по відношенню до всіх учасників кримінального судочинства та законність в суспільстві в цілому» [21, с. 8]. На думку Д.Т. Арабулі, «привертає до себе увагу також і те, що частина засобів і способів захисту, раніше властивих виключно підозрюваному, обвинуваченому, отримала своє поширення на інших учасників кримінального судочинства, спрямованість дій яких у своїй основі має прямо протилежний характер (потерпілий, його представник), або їх діяльність має фрагментарний характер (свідок, особа, в приміщенні якої проводиться обшук)» [22, с. 4–5]. Т.І. Панасюк зазначає, що «свідки та потерпілі, поряд з обвинуваченими, є найбільше незахищеними учасниками процесу. Їх захист повинен стати невід'ємною складовою частиною політики держави з боротьби зі злочинністю та відповідати національним особливостям держав (не обмежуючи їх види та термін застосування)» [23, с. 10–11]. Д.С. Соколов, досліджуючи основи дер-

жавного захисту учасників кримінального процесу зі сторони обвинувачення, вказує, що «фактична підстава держзахисту учасників кримінального процесу зі сторони обвинувачення – це сукупність доведених (встановлених) і можливих причин, які свідчать про наявність небезпечних протиправних погроз, спрямованих проти представників сторони обвинувачення (їх близьких) з приводу їх участі в кримінальній справі як за фактом вчиненого злочину, так і в силу посадових обов'язків» [24, с. 9].

Якщо звернутися до положень чинного КПК України, можна зробити висновок, що законодавець також не дотримується поняттєво-термінологічної єдності дефініції «захисту». Зокрема, згадку про захист ми знаходимо у наступних статтях КПК України: «...завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень» (ст. 2); «сторони кримінального провадження <...> з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники» (п. 19 ч. 1 ст. 3); «підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист» (ч. 1 ст. 20); «якщо інше не передбачено цим Кодексом, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту...» (ч. 4 ст. 21); «під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службу особу» (ч. 3 ст. 22); «захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником» (ч. 5 ст. 22); «на захист інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, цивільний позов може бути пред'явлений їхніми законними представниками» (ч. 2 ст. 128); «загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини» (ст. 206); «особа, якій забезпечується захист, може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо було б упізнати (ч. 10 ст. 232) та інші. На підставі аналізу норм КПК України можемо зробити висновок, що розуміння поняття «захисту» законодавцем здійснюється також у вузькому та у широкому значенні. В першому разі це діяльність, яка спрямована на спростування підозри, обвинувачення. У другому – діяльність, яка спрямована на поновлення порушених прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального провадження.

Враховуючи наукові здобутки процесуалістів та положення чинного кримінального процесуального законодавства, вважаємо, що тлумачення дефініції «захист» у широкому та вузькому розумінні є таким, що відповідає концепції справедливого судочинства. Щодо широкого тлумачення захисту зазначимо, що, на наш погляд, воно охоплює кримінально процесуальну діяльність, що спрямована не лише на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального провадження, а також на їх реалізацію. Також відзначимо, що поділяємо думку З.В. Макарової, що «в поняття захисту прав входить їх охорона, тому поняття захисту ширше поняття охорони прав» [16]. Отже, ми переконані, що до широкого розуміння «захисту» входять два складники завдань кримінального провадження, які окреслені в ст. 2 КПК України, а саме захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень та охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Таким чином, захист, у широкому розумінні, як кримінальна процесуальна діяльність, що спрямована на реалізацію та забезпечення прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального провадження, має розглядатись як один зі складників

системи задавань кримінального судочинства. Щодо цього слушно відмічає І.О. Насонова, що: «простежує взаємозв'язок захисту з іншими самостійними завданнями кримінального судочинства: кримінальним переслідуванням, призначенням винуватим справедливого покарання, відмовою від кримінального переслідування невинуватих, звільненням їх від покарання, реабілітацією кожного, хто необгрунтовано піддався кримінальному переслідуванню» [25, с. 23]. На думку науковця, «кожне завдання кримінального судочинства, в тому числі і захист, може виступати засобом досягнення інших його завдань (кримінального переслідування; реабілітації кожного, хто необгрунтовано піддався кримінальному переслідуванню)» [25, с. 23]. Слушно зазначає С.В. Яшин, що: «у сучасних умовах захист прав і законних інтересів особи все більш очевидно стає однією з домінант суспільного прогресу, основою якого є загальнолюдський інтерес, пріоритет загальнолюдських цінностей. Справжній прогрес неможливий без належного забезпечення прав і свобод людини» [26, с. 15]. Правильно вказує О.В. Гладишева, що: «відповідною призначенню кримінального судочинства є його мета: справедливий результат може бути досягнутий виключно за умови дотримання прав і належного захисту інтересів приватних осіб» [27, с. 11]. Погоджуємося з В.В. Назаровим, що, «проголосивши гарантований державний захист прав і свобод людини і громадянина, Україна взяла на себе зобов'язання силами органів державної влади охороняти і захищати ці права і свободи. Даному обов'язку кореспондує право кожного вимагати від орга-

нів влади охорони і захисту своїх прав і свобод. Захисту підлягають не співпадаючі, іноді протилежні за формою і змістом види діяльності: захист від злочину і захист від кримінального переслідування» [28].

Поділяємо думку тих науковців, які захист, у вузькому розумінні, визначають як кримінально-процесуальну функцію, що спрямована на забезпечення реалізації права на захист. Погоджуємося з І.В. Гловюк, що «для функції захисту характерне спрямування на спростування твердження про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення або вчинення особою кримінального правопорушення, іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність» [15, с. 205]. Не можна, на наш погляд, зводити поняття «захист» до визначення «коло суб'єктів або засади кримінального провадження», оскільки, по-перше, вони є пов'язаними, однак різними правовими категоріями, по-друге, останні мають нормативно визначені назви, а саме: сторона захисту та забезпечення права на захист. Також неправильним видається звуження захисту до різновиду адвокатської діяльності, оскільки законодавець в ч. 5 ст. 22 КПК України визначив, що захист здійснюється не лише адвокатом-захисником, а також підозрюваним або обвинуваченим та законним представником.

Отже, захист у кримінальному провадженні є двоаспектною діяльністю, яка покликана, по-перше, на реалізацію та охорону прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального судочинства, а також спрямована на забезпечення реалізації права на захист.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мирошниченко Т.М. Щодо питання реалізації нормативного змісту засади забезпечення обвинуваченому права на захист у ході збирання доказів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 32. С. 132-137.
2. Зубач І.М. Функція захисту у сучасному кримінальному провадженні України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. №810. С. 178–183.
3. Коробов И. З. Тактико-этические основы коллизионной защиты по уголовным делам : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Воронеж, 2009. 23 с.
4. Ковальчук С.О. Здійснення захисту у кримінальних справах на засадах змагальності та диспозитивності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 221 с.
5. Виборнова Є.І. Реалізація права на захист на стадії досудового слідства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 196 с.
6. Христов О.Л., Оксаніченко А.С. Сучасні підходи до розуміння поняття «захист» у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2014. №4. С. 414-424.
7. Дубівка І.В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 232 с.
8. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Острого, 2009. 502 с.
9. Борзих Н.В. Діяльність захисника щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного та обвинуваченого в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
10. Стародубова Г.В. Методы и управление процессом установления истины в уголовном судопроизводстве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Воронеж, 2008. 24 с.
11. Черненко А.П. Співвідношення понять захисту і правової допомоги у кримінальному процесі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки».* 2015. №1. С. 115-121.
12. Смирнов С.В. Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2016. 247 с.
13. Абламський С.Є., Юхно О.О. Сучасний стан регламентації повноважень захисника за КПК України 2012 року. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: Право.* 2016. №2. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16asyur.pdf> (дата звернення: 05.06.2020).
14. Шнягін О.Г. Реалізація функції захисту в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 215 с.
15. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.
16. Макарова З.В. Защита в российском уголовном процессе: понятие, виды, предмет и пределы. *Известия высших учебных заведений. Серия: Правоведение.* 2000. №3. С. 217–231.
17. Маланчук П.М. Функція захисту в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 19 с.
18. Епанешников А.С. Защита прав и законных интересов подозреваемого и обвиняемого в Российском досудебном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Челябинск, 2003. 25 с.
19. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 35 с.
20. Абламський С.Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія. Харків : Панов, 2015. 240 с.
21. Мищенко І.А. Защита свидетелей и потерпевших в российском уголовном судопроизводстве досудебном : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Краснодар, 2008. 28 с.
22. Арабули Д.Т. Институт защиты прав и интересов лиц в уголовном судопроизводстве России : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Челябинск, 2010. 59 с.
23. Панасюк Т. І. Захист свідків та потерпілих у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 20 с.

24. Соколов Д.С. Основания и уголовно-процессуальные процедуры государственной защиты участников уголовного судопроизводства со стороны обвинения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Новгород, 2018. 30 с.
25. Насонова И.А. Теоретическая модель уголовно-процессуальной защиты : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2011. 50 с.
26. Яшин С.В. Защита прав и законных интересов личности в досудебном производстве по уголовным делам : автореф. дис. ... кандидат. юрид. наук : 12.00.09. Санкт-Петербург, 2004. 21 с.
27. Гладышева О.В. Справедливость и законность в уголовном судопроизводстве Российской Федерации : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Краснодар, 2009. 45 с.
28. Назаров В.В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2009. №1. С. 385-391. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_1_54 (дата звернення: 05.06.2020).